

УДК 930.253:94](477.72)“1917/1919”

О. І. ШИНКАРЕНКО*

ПОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА ХЕРСОНЩИНІ В ДОКУМЕНТАХ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Публікується добірка архівних документів щодо ставлення представницьких органів населення Херсонщини до Української Центральної Ради та її виконавчих органів у 1917–1919 рр.

Ключові слова: Україна; Херсонщина; Українська Центральна Рада; Генеральний секретаріат; Директорія; Херсонська Революційна Рада; губернський з'їзд представників Ради робітничих та солдатських депутатів, повітових, волосних земств, міських самоврядувань.

Херсонщина брала безпосередню участь у національно-визвольній боротьбі українського народу 1917–1921 рр. Вже 23–25 квітня 1917 р. у Херсоні відбувся обласний з'їзд громадян-хліборобів¹, на якому були представлені делегати від Катеринославської, Таврійської та Херсонської губерній. У перший день роботи з'їзд привітав Українську Центральну Раду “як єдиного виразника волі народу Українського”².

Як відомо, Тимчасовий російський уряд не поширив владу Генерального секретаріату на південні українські губернії. Протягом літа – осені місцеві представницькі органи домагалися включення Херсонщини до складу української автономії.

На позачерговій сесії Херсонського повітового земського зібрання 26 червня 1917 р. була ухвалена постанова про визнання Херсонського повіту складовою частиною України. За таку постанову було віддано 49 голосів, проти – 22, утрималось – 12³.

У постанові Херсонської повітової ради селянських депутатів від 14 вересня 1917 р. проголошувалося “домогатись приєднання Херсонщини до автономної України”. Постанова була підтримана одногосно⁴.

Листопадові події у Петрограді загострили ситуацію і на Херсонщині, посилюючи вплив прихильників “більшовизму”, тому місцеві проукраїнські організації та партійні осередки спробували самоорганізуватися у протидію антиукраїнським організаціям. Підсумком такої діяльності стало утворення 22 листопада 1917 р. Херсонської Революційної Ради, яка намагалася ствердити перемогу на користь проукраїнських сил⁵.

* Шинкаренко Олександр Іванович – начальник відділу використання інформації документів Державного архіву Херсонської області.

Кінець листопада був дуже насиченим політичними подіями на Херсонщині. У Херсоні 27 листопада були проведені селянський повітовий та губерніяльний земельний з'їзди. А 30 листопада 1917 р. розпочався губерніяльний з'їзд представників рад робітничих і солдатських депутатів, повітових, волосних земств та міських самоврядувань, скликаний Радою народних комісарів Росії. Мета цього з'їзду була очевидною – протиставити Херсонщину центральній українській владі. Триденні дебати закінчилися перемогою проукраїнців. З'їзд майже одногосно ухвалив Херсонщину невід'ємною частиною Української Народної Республіки⁶.

Місцеві представницькі органи продовжували відстоювати права та свободи громадян, демократичні засади суспільства. Після державного перевороту П. Скоропадського Херсонське губернське земське зібрання 23(10) травня 1918 р. одногосно ухвалило резолюцію про збереження “загального, прямого, рівного, таємного й пропорційного виборчого права” та негайного скликання Установчих зборів⁷.

Розгортання громадянської війни звужувало можливості впливу представницьких органів на тогочасні події. Але при можливості висловлення їхня думка доносилася до учасників протистояння.

Херсонське повітове земське зібрання на позачерговій сесії 1 січня 1919 р. (19 грудня 1918 р.) висловило підтримку незалежності України – “полное невмешательство кого бы то ни было в дела Украины и предоставление ей права на самоопределение и внутреннее устройство”⁸.

Публікуємо 7 документів із друкованих видань, що висвітлюють тодішні події. Документи однозначно підкреслюють неподільність Херсонщини і України, підтримку Української Народної Республіки та її розпорядчих органів. Тексти документів подані мовою оригіналу, із збереженням стилістики та орфографічних особливостей мови. Скорочені слова у разі потреби доповнено у квадратних дужках. Документи розміщено у хронологічній послідовності.

№ 1

Протокол обласного з'їзду громадян-хліборобів

23–25 квітня 1917 р.

[23 квітня 1917 р.]

Утреннее заседание. На Съезде делегаты от Херсонской, Таврической, Екатеринославской губерний в числе более одной тысячи человек.

Собрание открывается в 9 часов утра. [...] Оглашается и принимается съездом, выработанная комиссией программа заседаний. После чего избран президиум [...].

По предложению председателя съезда почтена вставанием память погибших борцов за свободу, после чего заслушаны приветствия съезду. [...]

После приветствий съездом единогласно было постановлено послать следующие телеграммы: 1) Петроградскому Совету рабочих и солдатских депутатов: “Обласной съезд свободных граждан сельских хлеборобов, собравшийся 23 апреля 1917 года в г. Херсоне, шлет горячее приветствие Петроградскому Совету рабочих и солдатских депутатов и выражает готовность поддержать Петроградский Совет рабочих и солдатских депутатов, как выразителя воли революционного народа”. 2) Временному правительству: “Обласной съезд [...] приветствует Временное правительство и заявляет, что граждане сельские хлеборобы всеми силами будут поддерживать Временное правительство постольку, поскольку оно будет действовать согласно с требованиями народа, выражаемого Советами рабочих, солдатских и крестьянских депутатов. Съезд присоединяется к требованию Советов рабочих и солдатских депутатов о скорейшем созыве Учредительного собрания”. 3) Украинской Центральной Раде в г. Киеве: “Херсонський крайовий з’їзд селян хліборобів, зібравшись в місці Херсоні 23 квітня 1917 року, щиро вітає Українську Центральну Раду в Києві, як єдиного виразника волі народу Українського”. [...]

Дневное заседание. Открывается в 2 часа дня. Первым заслушаны доклады об Учредительном собрании. [...]

После обсуждения докладов была принята резолюция: “Обласной съезд граждан хлеборобов постановил, чтобы производство выборов в Учредительное собрание, имеющее установить основные законы страны, а также разрешить земельный вопрос и вопрос о войне и мире, должно проходить при участии и под контролем Советов рабочих, солдатских и крестьянских депутатов”.

Вторым были заслушаны доклады о будущем политическом устройстве России. [...]

После обсуждения докладов была принята следующая резолюция: “Обласной съезд граждан сельских хлеборобов [...] высказывается, что Россия должна стать демократически-федеративной республикой с общегосударственным парламентом и широкими территориально-национальными автономиями отдельных областей”.

Принятие этой резолюции сопровождается долго несмолкаемыми бурными рукоплесканиями. Делегаты встают с места, идут на трибуну и устраивают овации президиуму.

В заключение товарищ Лиханский* обращается к съезду со словами: “Наш великий батько Тарас Шевченко писав: “слава наша не поляже и розкаже, що діялось в світі, чия правда, чия кривда і чиї ми діти”. Прийняттям цієї резолюції Ви показали, що Ви діти великої вільної України”.

Слова покрываются рукоплесканиями и возгласами “Слава Україні”.

Заседание объявляется закрытым до следующего дня.

[24 квітня 1917 р.]

Утреннее заседание. Заседание открывается в 8 часов утра. [...] После внеочередных заявлений о порядке дня заслушаны доклады об автономии Украины. [...] Докладчики осветили вопрос с исторической, национальной,

* Лиханський Х., громадський діяч Херсонщини, один із делегатів з’їзду.

культурной и экономической сторон. После всестороннего обсуждения докладов единогласно была принята следующая резолюция: “Селянський крайовий з’їзд в м. Херсоні висловлює домагання, щоб Україна мала повну національно-територіальну автономію в демократично-федеративній Росії. Вироб статуту автономії належить Українській Центральній Раді в Києві. Вироблений статут Рада посилає в Установчі збори” [...].

Председатель провозглашает славу Украине. [...]

[25 квітня 1917 р.]

[Утреннее заседание.] [...] О Всероссийском крестьянском союзе. После всестороннего обсуждения вопроса принята следующая резолюция: “Обласной съезд граждан хлеборобов Херсонской и Таврической губ. в заседании 25 апреля, заслушав доклады о Всероссийском крестьянском союзе и плане организации его, постановил:

1) Образовать обласной Союз граждан хлеборобов Таврической и Херсонской губ., который должен войти во Всеукраинский крестьянский союз. [...]

5) Для всесторонней организации обласного Союза хлеборобов Таврической и Херсонской губерний выбирается временный комитет Союза по 2 представителя от каждого уезда указанных губерний. [...]”.

[...] Обласной крестьянский съезд в г. Херсоне, заслушав доклад о культурно-просветительской деятельности на местах, постановил: “Немедленно основывать в деревнях народные дома, библиотеки, читальни; организовать занятия с неграмотными взрослыми, для подготовки их к выборам в Учредительное собрание. С этой целью сельские, волостные и другие комитеты Крестьянского союза входят в согласие с комитетами Всероссийского учительского союза и другими просветительскими обществами, а на Украине с культурно-просветительскими организациями Украины, как, например, “Прогресив” [...].

Дневное заседание. [...] председатель объявляет, что программа заседаний съезда исчерпана. [...] провозглашает славу свободной Украине и закрывает съезд под общие возгласы “слава”.

Делегаты остаются на 26 апреля для получения отпечатанных резолюций съезда.

Украинская труппа Саксаганского и Заньковецкой решила по просьбе президиума устроить делегатам бесплатный утренний прощальный украинский спектакль.

Председатель съезда З. Высоцкий. Товарищи: Н. Кульчицкий, Ф. Назютин, И. Карпенко. Секретари: А. Малица, Шендерович, В. Мизин.

“Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 19. С. 552–561.

№ 2**Постанова****Херсонського повітового земського зібрання
позачергової сесії 1917 р. про автономію України***26 червня 1917 р.*

По докладові Повітової Земської Управи про скликання у Одесі 28-30 червня Українського національного з'їзду Херсонської губернії, Херсонські Повітові Земські збори 26 червня (юня) постановили 49 голосами [за], проти 22, при 12 утримавшихся: “1) Вибрати делегата на вказаний з'їзд; 2) Визнати, що Україна повинна входити в федеративно-демократичну Російську республіку як національна територіальна автономна одиниця; 3) Визнати, що Херсонський повіт хоч й найбільш зросійщений із повітів Херсонської губернії, все таки має 75% української людності і не може бути виділеним із загально українських областей; 4) Визнати вимоги універсала Центральної Ради правдивими і обіцяти їй піддержку морально і матеріально. Що торкається теперішнього моменту, то збори визнають, що інтереси загально російського й українського народу совпадають вповні.”

Делегатом на український з'їзд в Одесі вибрано Г. А. Моргуна*.

Асігновано Українській Центральній Раді 10000 карбованців.

“Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 28. С. 868.

№ 3**Постанова****Херсонської повітової Ради селянських депутатів щодо поділу України***14 вересня 1917 р.*

14 вересня в м. Херсоні відбулись збори “Уездного Совета крестьянских депутатов”. [...] Обговоривши справу з поділом України, одноголосно було ухвалено слідуячу постанову: Приймаючи на увагу: I – що Повітове Херсонське Земське Зібрання 25 червня** [1917 р.] постановило домагатись приєднання Херсонщини до автономної України; II – що на краєвому губерніальному з'їзді 25 квітня*** [1917 р.] і на повітовому Херсонському з'їзді 23 червня селянством Херсонщини одноголосно постановлено вимагати признання автономії України і Української Центральної Ради, до складу котрої послані представники Херсонщини; III – визнаючи, що з загального числа населення Херсонського повіту українці складають більш 75 проц[ентів]; IV – що, тільки під верховним керівництвом Української Центральної Ради та Генерального Секретаріату можливо досягнуть міцного революційного ладу на всій Україні.

“Совет” постановив: 1) Протестувати проти поділу України на части[ни]; 2) Вимагати негайного приєднання Херсонщини до тих губерній України, на

* Моргун Г. А., громадський діяч Херсонщини, протягом 1918 р. керував роботою Херсонського повітового земства. Український національний з'їзд Херсонської губернії відбувся у м. Одесі 28–30 червня 1917 р.

** За іншими відомостями – 26 червня 1917 р. (див. док. № 2).

*** За іншими відомостями – 24 квітня 1917 р. (див. док. № 1).

котрих порядкує Центральна Рада та Генеральн[ий] Секретаріат; 3) Вимагати, щоб Секретаріат було затверджено в повному його складі, а саме 14 секретарів з правами, наданими йому Центральн[ою] Радою; 4) Центральн[у] Раду і Генеральний Секретаріат “Совет” визнає верховним революційним органом цілої України. [...]

“Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 40. С. 1311.

№ 4

Витяг зі звіту про діяльність Херсонської революційної ради

[28 листопада] 1917 р.

Херсонська військова громада скликала нараду з представників різних організацій для влаштування в Херсоні свята з приводу оголошення 3-м універсалом Української Народної Республіки. На цій нараді по пропозиції, прибувшого з Одеси З. Висоцького*, було поставлено питання про заснування в Херсоні української революційної організації, позаяк місцеві, так звані “народные комиссары”, ні українських організацій, ні Центральної Ради не визнають, а між тим вони хтять взяти владу в Херсоні в свої руки.

Нарада ця ухвалила скласти комісію, яка б розглянула питання від яких інституцій, скільки представників запросити на організаційне засідання.

22 листопада в помешканні [...] відбулось засідання, в якому вирішено заснувати в Херсоні Революційну Раду з районом діяльності на місто Херсон і Херсонський повіт, в склад ради введені представники слідуючих інституцій:

- 1) Рада селянських депутатів в повному своєму складі – 21 чоловік.
- 2) від військової громади – 9.
- 3) від української партії соціалістів-революціонерів – 7.
- 4) від Херсонського міського самоврядування – 5.
- 5) від української партії соціал-демократів – 3.
- 6) від повітової земської управи – 3.
- 7) від Союзу моряків – 3.
- 8) від залізничників – 2.
- 9) від поштовиків – 2.
- 10) від дивізіону кінного Кримського полку – 2.

[...] Разом від 17 установ 64 представника.

[...] Винесена також постанова про те, що всякі політичні демократичні організації національних меншинств, які визнають владу Української Центральної Ради мають право надсилати до Революційної Ради своїх представників.

Радою обрано бюро в складі 9 чоловік і 5 кандидатів [...]

26 листопада [...] відбулось слідуєче засідання Революційної Ради [...] брали в ньому участь від 9 установ 32 представника.

В першу чергу рада заслухала зроблену емісаром Центральної Ради т. Антоновичем інформацію про працю Центральної Ради і Генерального Секретаріата, т. Антонович на послідок закликав Раду прикласти сили, щоб вибори

* Висоцький З. Т., представник осередку Української соціал-демократичної партії м. Одеси.

до Української установчої ради, 27 грудня (декабря), відбулись як найкраще, піддержувати скрізь спокій і підтримувати Українську Центральну Раду, проти котрої є багацько ворогів в особі панів землевласників і інших. Промова переривалась і закінчилась гучними оплесками.

Після того заслухано порядок денний селянського повітового з'їзду 27 листопада в Херсоні і прийнято до відомості [...]

Представниками на губерніяльний земельний з'їзд, який відбудеться теж 27 листопада в Херсоні, обрані [...]

На губерніяльний з'їзд, скликаємий “Советом народных комиссаров” на 30 листопада в Херсоні, рада обрала тих же самих вище зазначених 11 осіб.

Доручено окремій комісії [...] взяти на себе інформаційну справу і перед губерніяльним з'їздом і під час цього (30 листопада) вмістити ряд статей про Центральну Раду, Генеральний Секретаріат, універсал і інше.

Визнано також бажаним перевести статистику учасників з'їзду з зазначенням чи постійно, чи тимчасово живе на Херсонщині кожний делегат з'їзду.

На послідок Революційна Рада одногосно постановила: визнавати Українську Центральну Раду найвищим законодавчим органом, а її Генеральний Секретаріат єдиним своїм правительством по Україні і тільки їх розпорядження вважати для себе обов'язковими, які всіма силами підтримувати і виконувати. [...]

“Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 51 и 52. С. 1687–1689.

№ 5

Стаття “Губерніяльний з'їзд Херсонщини”

[2 грудня 1917 р.]

30 листопада розпочавсь, а 2 грудня закінчивсь в Херсоні Губерніяльний з'їзд представників Совітів робочих та солдатських депутатів (по 5 від кожного повіту), волосних земств (по 1 чоловіку), городських самоврядувань та повітових земств (по 5). Усього на з'їзді брало участь 329 душ.

З'їзд цей скликав временний Совіт народних комісарів, а позаяк на розгляд з'їзду питання були поставлені великої ваги, а саме: 1) відношення до Центральної Ради, 2) відношення до Центральної влади і 3) організація губерніяльної влади, то Херсонська Революційна Рада з свого боку звернулась до повітових організацій усіх повітів, щоб делегати були надіслані обов'язково.

Повіти Херсонський, Олександрійський, Єлизаветський** та Ананівський були представлені на з'їзді досить добре, з повітів же Одеського та Тираспольського представників було представлено замало і через це на з'їзд були допущені представники від цих повітів тільки що відбувшогося губерніяльного з'їзду земельних комітетів. Бойовим пунктом з'їзду було питання про відношення до Української Центральної Ради і протиукраїнці мобілізували на цей з'їзд усі свої сили.

В перший день з'їзду в бувшому губернаторському будинку кулуари представляли собою цілий ряд мітингових куп, в осередку яких були “большевики”, а кругом кожного душ 10 українців. Велись самі палкі змагання за

* Йдеться про Єлизаветградський повіт.

Українську Центральну Раду, котру “большевики” згодні визнавати, але з умовою, щоб склад Ради негайно було переобрано; українці теж не мають нічого проти перевиборів, але маючи на увазі, що Рада існує тільки до Українських установчих зборів, які скликаються на 9 січня (января) 1918 року і що до того часу треба усю енергію напружити на проведення виборів до установчих зборів, а з другого боку, як робить, як слід перевибори Ц[ентральної] Р[ади] то ці перевибори будуть скінчені теж тільки перед Українськими установчими зборами, то з оціх усіх практичних мотивів українці не можуть погодитись на перевибори Ц[ентральної] Р[ади].

При виборах президіума ясно вияснився настрій значної більшості: нікого з тих, хто заявляв, що до Ц[ентральної] Р[ади] відноситься негативно, до президіума не було обрано, а обрано виключно українців.

Більшовицька частина з'їзду (111 чоловік) пробувала було відділитись, покинула з'їзд, але незабаром вернулася назад.

Під час обговорення питання про Центральну Раду було внесено дві резолюції, одна від українців-соціалістів, а друга від більшовиків.

Останні загрозували покинути з'їзд, як не буде прийнята їх резолюція, а українці настоювали на своїй резолюції і тільки після довгих суперечок вдалось погодитись на обрання комісії для об'єднання обох резолюцій в одну. Що і вдалось зробити.

З цього менту робота з'їзду пішла прискореним темпом, українці і меншість прийшли до згоди, що вилилось в натхненний спів усіма присутніми заповіту нашого батька Тараса Шевченка: “Як умру, то поховайте мене на могилі”.

Губерніальний з'їзд одноголосно, при 3-х утримавшихся, ухвалив, 1) що Херсонщина є невіддільна частина Української Народної Республіки і що найвищою владою на Україні являються до Українських установчих зборів Центральна Рада і Генеральний Секретаріат, 2) доручити губерніальній і повітовим радам селянських депутатів, земським і городським управам приступити до підготовчої роботи щодо виборів в Українські установчі збори.

Центральна влада в Росії, по прийнятій з'їздом резолюції, повинна бути складена по федеральному принципу із соціалістів.

Влада на Херсонщині з'їздом організована так: вибрано 10 осіб, з котрих 6 від українців і 4 від національних меншостей. Ці 10 осіб складають собою губерніальний секретаріат Херсонщини, котрому переходить влада губерніального комісара. [...]

В той час, коли з'їзд розпочинався під настроєм упертої боротьби не українців проти українців, закінчився він при повній згоді українців з меншостями. Українці і не українці подали одні другим руку і треба надіятись, що образувався єдиний фронт: уся демократія Херсонщини буде рішуче боротись за землю і волю для трудового народу.

Іван Челюк*

“Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 50. С. 1651–1652.

* Челюк І. М., український політичний і громадський діяч, публіцист, один із засновників місцевого осередку УПСР.

№ 6**Витяг****із журналу засідання Херсонського губернського земського зібрання чергової сесії 1917 р. про схвалення резолюції щодо поточної ситуації в державі***23(10) травня 1918 р.*

[...] Оголошується резолюція по текучому моменту такого змісту:

Херсонська губернiальна народна рада 52 чергової сесії, – перше демократичне земське зібрання, обране на підставі чотирьохчленної формули, – кінчаючи свою працю, вважала б великим злочином перед населенням губернії, котре її вибрало, коли б одверто й рішуче не заявила перед керуючими державними колами, що тільки збереження демократичних самоврядувань і самого принципу обрання задля всіх взагалі органів місцевого й державного урядування, – загального, прямого, рівного, таємного й пропорціонального виборчого права, і негайне скликання на основі цього принципу загальнонародних представників в Установчі збори охоронить Державу Українську від тяжких іспитів і розрухи і дасть спомогу спокійного державного будівництва на благо народів України, добробут і щастя котрих повинні стати вище всіх приватних тимчасових інтересів окремих національних і класових груп. [...]

Резолюція ця при загальних оплесках приймається зібранням одногосно. [...]

Херсонское губернское земское собрание ЛII очередной сессии 1917 года. Доклады управы и комиссий. Журналы собрания. Херсон, 1918. С. 52–53.

№ 7**Резолюція****Херсонського повітового земського зібрання позачергової сесії 1918 р. про право українського народу на політичне самовизначення й підтримку влади Директорії УНР****1 січня 1919 р. (19 грудня 1918 р.)*

Херсонское уездное земское собрание, избранное, равным и тайным голосованием, исполняя долг совести и заботах о местных пользах и нуждах, что возложено на него законом, считает необходимым заявить от лица избравшего его населения Херсонского уезда по поводу событий текущего момента нижеследующее:

1) Впредь до организации власти в Украинской Народной Республике в законодательном порядке через Украинское учредительное собрание, единственной властью на Украине, выражающей волю народа и распоряжения коей через соответствующие административные органы должны быть для всех обязательны, является Директория Народной Республики в Киеве, нечеловеческими усилиями коей вырвано из рук гетмана и его приспешников, мечтавших о восстановлении прежнего абсолютизма, право для народа на землю и волю.

* Текст резолюції був переданий представнику командувача союзницьких військ у м. Херсоні.

2) Лучшие сыны Украины, ее цвет и надежда, составлявшие почти половину армии бывшей Российской империи, стойкость и храбрость в борьбе коих известны всему миру, сложили свои головы за общее с союзниками дело борьбы с общим врагом, подготовив тем самым торжество последних. Это обстоятельство делает прямо невероятными ходячие мнения о том, что союзники, объявив устами президента Вильсона великий принцип самоопределения наций для всех обязательным, даже и по отношению к самым мелким народностям, отказывают в этом праве украинскому народу, заселяющему площадь, большую Франции и равному ей по численности населения. Признавая циркулирующие как мнения союзников, предложения о включении Украины механически в состав единой неделимой России оскорблением памяти ее сынов, павших за общее дело, собрание находит, что вопрос о будущем государственном устройстве Украины является ее личным делом и может быть решен, без чего бы то ни было со стороны давления и в угоду чьим бы то ни было желанием, – только народом через Украинское учредительное собрание.

3) Украина является по преимуществу страной земледельческой и сельское население ее составляет до 80 проц[ентов] общего числа жителей. Поэтому только мнения организаций, представляющих крестьянство, должны почитаться мнением страны. По этим причинам должны быть признаны ничтожными и не выражающими желания нашего народа постановления Симферопольского и подобных ему съездов, созданных деятелями, хотя и демократически настроенными, но ничего общего не имеющими с Украиной, как уроженцы Великороссии и ее окраин.

4) Появившиеся в одесских газетах списки лиц, поставленных якобы союзниками во главе краевого правительства являются прямым вызовом для населения нашего края. Все кандидаты являются или деятелями царского режима, виновными в развале России, или клеветами быв[шего] гетмана Скоропадского, мечтающие, как и он, о реставрации бывш[ей] тюрьмы народов – России – в прежнем виде. Это обстоятельство угрожает спокойствию края, так как подобная власть не может иметь авторитета в глазах народа, заклеймившего подобных представителей власти и их опору добровольцев – врагами народа. Все это только будет питать смуты и неурядицы, при которых нет уверенности, что может наступить время для спокойного труда, и Украина, являющаяся до сих пор житницей почти для всей Европы, может превратиться в пустыню, нуждающуюся в привозном хлебе даже для себя.

Все изложенное приводит к убеждению, что лишь полное невмешательство кого бы то ни было в дела Украины и предоставление ей права на самоопределение и внутреннее устройство в духе демократизма может вызвать ее расцвет, обеспечив тем самым государствам, вложившим капиталы в предприятия на территории Украины, сохранение и приумножение затраченных средств.

Все иные попытки, как несоответствующие решению народа, без которого сейчас править нельзя, осуждены, как немецкая оккупация, на полную неудачу.

“Известия Херсонского уездного земства”. 1919. № 2. С. 43–44.

¹ Держархів Херсонської обл. (Державний архів Херсонської області). Ф. Р-1099. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2–2зв.

² “Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 19. С. 552.

³ Там само. 1917. № 28. С. 868.

⁴ Там само. 1917. № 40. С. 1311.

⁵ Там само. 1917. № 51–52. С. 1687–1689.

⁶ Держархів Херсонської обл. Ф. Р-196. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 98, 99; “Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 50. С. 1651–1652.

⁷ Херсонское губернское земское собрание ЛП очередной сессии 1917 года: доклады управы и комиссий. Журналы собрания. Херсон, 1918. С. 52–53.

⁸ Держархів Херсонської обл. Ф. Р-196. Оп. 1. Спр. 39. Арк. 98, 99; “Известия Херсонского уездного земства”. 1917. № 50. С. 1651–1652.

There is published the collection of the archival documents about the attitude of representative bodies of citizens of Kherson Region to the Ukrainian Central Rada and its Executive Authorities in 1917–1919.

Key words: Ukraine; Kherson Region; the Ukrainian Central Rada; the General Secretariat; the Directory; the Kherson Revolutionary Rada; the Province Congress of the Representatives of the Council of Workers' and Soldiers' Deputies, County, Zemstvo and Town Governments.